

Závěť a její datace

Testament and Its Date

Drahomíra Němcová*

Abstrakt

Článek se zabývá otázkou datace závěti (zda je datum podstatnou náležitostí závěti). Věnuje se zejména výkladu § 1494 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který jako jediný obsahuje pravidlo o dataci závěti (řeší situace, kdy existuje vícero závětí, v nichž není uvedeno datum). Článek dále pojednává o jednotlivých případech, v kterých je datum vyžadováno a kdy naopak nikoliv.

Klíčová slova

Závěť; datace; právní jednání, zásada in favorem negotii; autonomie vůle; interpretace závěti; neplatnost závěti; konkurence vícero závětí; chyba v psaní a počtech.

Abstract

The article deals with the question of date requirement in case of testament (whether the date is formal requirement of it). It provides interpretation of paragraph 1494 section 2 of Civil code (Act Nr. 89/2012 Sb.) which contains the only one norm dealing with date of the testament (it covers situation when there are multiple testaments without a date). Article also addresses different cases where date is required or not.

Keywords

Testament; Date; Legal Act; in favorem negotii; Autonomy of One's One Will; Interpretation of Testament; Invalidity; Concurrence of Multiple Testaments; Error in Writing.

Úvod

Občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „NOZ“) přinesl do úpravy dědického práva řadu změn a nových institutů. V mnohém lze spatřovat inspirační zdroj, a to obecný zákoník občanský z roku 1811. Neveškerá problematika však byla převzata důsledně, respektive beze zbytku. To je rovněž případ (povinnosti) uvedení data v závěti.

Závěť, či jinak řečeno testament, je dle § 1494 odst. 1 definována jako „*odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaž*“.

Co do právní síly má závěť přednost před děděním ze zákona. Pokud tedy zůstavitel pořídí platnou závěť o celé své pozůstalosti, nedochází k děděním ze zákona. Jednou

* Mgr. Drahomíra Němcová, Katedra soukromého práva a civilního procesu, Právnická fakulta, Univerzity Palackého, Olomouc / Department of Private Law and Civil Procedure, Faculty of Law, Palacký University, Olomouc, Czech Republic / E-mail: drahomira.nemec@gmail.com

z hlavních koncepčních změn po přijetí nové právní úpravy dědického práva je posílení vůle zůstavitele, aby mohl „*svobodněji rozhodovat, komu a jak odkáže svůj majetek*.“¹

Je otázkou, zda součástí tohoto přístupu je rovněž určité rozvolnění požadavku na dataci závěti. V NOZ dnes absentuje výslovný příkaz, aby každá závěť byla datována (tj. obsahovala údaj o dni, měsíci a roku). Je tomu tak na rozdíl od předchozí právní úpravy (§ 476 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník – dále jen „OZ 1964“), která vyžadovala dataci závěti jako náležitost každé závěti.

Je tedy datum obligatorní součástí každé závěti – coby jednostranného právního jednání? Dá se požadavek datace dovodit z obecných ustanovení o právních jednáních, či ze zásad, kterými se řídí posuzování platnosti posledních pořízení, nebo dokonce ze zásad a principů souvisejících? Jaký je aplikační rozsah § 1494 odst. 1 věty druhé NOZ?

1 Datace závěti v historickém kontextu

Pro náležité pochopení problematiky i vyvozování možných dílčích závěrů vztahujících se k dataci závěti je vhodné uvést, jakým způsobem se na našem území vyvíjela právní úprava datace posledního pořízení.

1.1 Obecný zákoník občanský

Klíčové pro úvahy *de lege lata* je zmínit úpravu v obecném zákoníku občanském (dále jen „OZO“)², neboť byla svým přístupem podobná úpravě současné, přinejmenším co do absence povinnosti uvádět v závěti datum podpisu.³

OZO se o dataci závěti zmiňuje v § 578, avšak nikoliv jako o podmínce platnosti. Ustanovení pouze doporučuje uvést v závěti datum, a to za účelem zamezit sporům⁴: „*Připojiti den, rok a místo, kde se poslední vůle zřizuje*“ totiž sice není nutno, „*ale radno pro zamezení*

1 Informační brožura Ministerstva spravedlnosti České republiky (Komise pro aplikaci nové civilní legislativy) [online]. 2013 [cit. 3. 5. 2017]. Dostupné z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/MS_brozura_dedicke_pravo.pdf, s. 2.

2 JGS Nr. 946/1811 [online]. 2017 [cit. 5. 5. 2017]. Dostupné z: [https://www.jusline.at/Allgemeines_Buergerliches_Gesetzbuch_\(ABGB\).html](https://www.jusline.at/Allgemeines_Buergerliches_Gesetzbuch_(ABGB).html)

3 Současná rakouská právní úprava (JGS Nr. 946/811 [online]. 2017 [cit. 5. 5. 2017]. Dostupné z: [https://www.jusline.at/Allgemeines_Buergerliches_Gesetzbuch_\(ABGB\).html](https://www.jusline.at/Allgemeines_Buergerliches_Gesetzbuch_(ABGB).html)) zůstává v otázce datace závěti v podobě původního OZO. Zachován byl § 578 ABGB. Den, místo a rok nejsou nezbytnou náležitostí závěti, ale je vhodné je uvést pro zamezení sporů (viz KODEK, Georg, Michael SCHWIMANN a kol. *ABGB Praxiskommentar – Band 3*. 4. vyd. Lexis nexis, 2012, s. 64. ISBN 978-3-7007-5280-6).

4 BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 19. ISBN 978-80-7380-292-9.

sporů.^{5, 6, 7} O tom, jaký význam má připojení podpisu v závěti, bude pojednáno v části, která se týká samotného výkladu ustanovení § 1494 odst. 1 věty druhé NOZ. Jedním ze zásadních bodů však je právě důkazní role data v závěti.

Je zajímavé vidět, že v právním textu se objevuje jisté doporučení, rada – nikoliv příkaz (právní pravidlo *stricto sensu*). Současně s tím se význam data v závěti přesouvá do roviny dokazování. V ustanovení se totiž ukazuje, v jaké oblasti se neexistence dne, roku či místa projeví: až ve sporech o dědické právo. Odkazuje tak na pozůstalostní řízení, na spory, ke kterým může na základě závěti dojít.

1.2 Občanské zákoníky z roku 1950 a 1964

Sankce neplatnosti spojená s absencí datace závěti se u nás poprvé⁸ do zákonného textu dostala spolu s účinností občanského zákoníku z roku 1950 (dále jen „OZ 1950“).⁹ Důvodem pro zavedení, jak o tom hovoří důvodová zpráva k zákonu, byl požadavek *právní bezpečnosti*. Povinnost uvést datum v závěti tedy podle tohoto přístupu cílí zejména na případy, kdy týž zůstavitel sepsal několik závětí. Důvodová zpráva tak opakovala to, co již bylo obsaženo v OZO, argumentace *zamezením sporů*.

Ačkoliv lze považovat toto řešení za velmi praktické, problém nastal, když se začalo k požadavku datace přistupovat ryze formalisticky. Neplatnost nastávala nejen v případech, že datum neexistovalo, ale také pokud nebylo zcela přesné. Zde se projevuje negativní aspekt požadavku datovat závěť způsobem „den, měsíc i rok“.

Prakticky totéž platí o přístupu k dataci závěti dle OZ 1964, který upravuje již zmiňované ustanovení § 476 odst. 2. Platná závěť musela vždy obsahovat den, měsíc i rok.¹⁰ Oproti OZ 1950 však bylo jasně vymezeno, že datum označuje okamžik, kdy byla závěť podepsána, nikoliv okamžik sepsání samotné závěti.

⁵ Naopak právo slovenské v té době požadovalo, aby v písemné soukromé závěti bylo vždy udané, kde a kdy byla zřízená. FAJNOR, Vladimír a Adolf ZÁTURECKÝ. In: ROUČEK, František a Jaromír SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Díl 3. (§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936, s. 115.

⁶ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek IV, Dědické právo (§ 1475 až 1720)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2014, s. 129. ISBN 978-80-7478-579-5.

⁷ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. (Díl 5.), Dědické právo*. 2. vyd. Praha: VŠEHRD, 1933, s. 23 (význam hledíc k ustanovení § 713–716).

⁸ Toto tvrzení neplatí pro právní úpravu Slovenska za první republiky, neboť pro tuto oblast byl účinným právním předpisem uherský občanský zákoník. Dle jeho ustanovení musela být závěť vždy datována.

⁹ Bednář toto považuje za krok vpřed a důkaz toho, že v tomto případě se vývoj začal ubírat správným směrem. – BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 48. ISBN 978-80-7380-292-9.

¹⁰ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 6. 1997, sp. zn. 24 Co 181/97: „... platí, že forma vlastnoručně pořázené závěti je dodržena jen tehdy, bylo-li také datum závěti jako její nedílná obsahová součást ve smyslu § 476a ObčZ připojeno vlastní rukou pořizovatele. – viz Ad Notam 5/1997, s. 114.

2 Závěť jako právní jednání

V prvé řadě je nutné vnímat závěť jako právní jednání, a to se svými specifiky danými jednak tím, že se jedná o jednostranné právní jednání, a jednak zásadami dědického práva. Je však nezbytné uplatnit při úvahách o dataci závěti ustanovení o obecných náležitostech právního jednání¹¹. „*Požadavky na platnost závěti v zásadě sledují požadavky, které současný občanský zákoník klade na platnost (...) právního jednání.*“^{12, 13}

Podle právní nauky o vadách právního jednání, je třeba, aby bylo každé právní jednání, počítaje v to samozřejmě i závěť, prosto vad v subjektu, vad vůle, jejího projevu, stejně jako musí být možné a dovolené.

Zůstavitelova vůle tak musí být pravá a vážná (§ 551–552), prostá omylu, projevená svobodně (§ 587), závěť musí být srozumitelná a určitá (§ 553 odst. 1). Závěť dále musí svým obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům i zákonu (§ 547).

Závěť je co do své povahy neadresovaným právním jednáním. U tohoto typu právního jednání zásadně dochází k perfekci okamžikem, kdy byla vůle projevena. Toto je okamžik, kdy můžeme hovořit o platnosti závěti. Z podstaty jednání tzv. *mortis causa* ale vyplývá, že závěť „*právní následky vyvolává až po smrti pořizovatele.*“ Smrtí nabývá závěť účinků.

Absence data v právním jednání obecně nemůže z důvodu zásady neformálnosti právních jednání vyvolat neplatnost právního jednání.¹⁴ Toto zcela jistě platí u dvoustranných právních jednání, například u smluv, neboť je nezbytné vnímat, že připojením data se nedovršují „*obsahové náležitosti kupní smlouvy. Datum vypovídá pouze o tom, kdy došlo k podpisu smlouvy.*“ I z tohoto závěru Nejvyššího soudu ČR plyne, že datum má zejména funkci důkazní.

Otázkou však je, zda lze v tomto ohledu převzít závěry judikatury (a právní teorie) i na specifické právní jednání v podobě závěti, tj. jednostranného právního jednání neadresného.

Argument ve prospěch datace závěti spočívá zejména v tom, že datum určuje i další skutečnosti: například, ke kterému okamžiku je nutno posuzovat testovací způsobilost zůstavitele, existenci důvodů pro vydědění apod.¹⁵

11 FIALA, Roman, Ljubomír DRÁPAL a kol. *Občanský zákoník: komentář IV., Dědické právo (§ 1475–1720)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 91. ISBN 978-80-7400-570-1.

12 KUNC, Bohumil a Martin LYČKA. Právní úprava závěti dle nového občanského zákoníku. Posun směrem ke common law a jeho účelovosti? *Právní rozhledy*, 2013, roč. 21, č. 19, s. 674 an.

13 KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. (Díl 5.), Dědické právo*. 2. vyd. Praha: VŠEHRD, 1933, s. 35. „*(n)epłatnost posledního pořizení sabá jen tam, kam sabá důvod nepłatnosti.*“

14 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 2. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1176/2001: „*Nepłatnost kupní smlouvy odvolací soud nespátřoval ani v absenci data jejího uzavřeni, neboť uvedením data se nedovršovaly obsahové náležitosti kupní smlouvy. Datum vypovídalo pouze o tom, kdy došlo k podpisu smlouvy.*“

15 Podobné případy jsou uváděny v souvislosti s blízkou právní úpravou polskou: Ustawa Dz. U. 1964 nr 16 poz. 93 z dnia 23 kwietnia 1964 r., Kodeks cywilny. *Kodeks cywilny: Kodeks postępowania cywilnego; Kodeks rodzinny i opiekuńczy; Prawo prywatne międzynarodowe; Koszty sądowe w sprawach cywilnych: stan prawný na 4 listopada 2008 roku*. 6. vyd. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2009, Art. 949–952. ISBN 9788376200736.

Totéž však můžeme říci i o jiných právních jednáních: ke zpochybnování platnosti, resp. napadení jeho platnosti, dochází většinou až po jeho uskutečnění (zdánlivém či skutečném) – s kratším či delším časovým odstupem.

Datum se zpravidla spojuje s okamžikem připojení podpisu, jedná se však pouze o právní domněnku. Datum vyjadřuje v zásadě úmysl zůstavitele, k jakému okamžiku chce, aby nastala platnost závěti. Je možné souhlasit s tím, že si nelze „...v praktickém právním životě představit situaci, kdy by právní účinky jakéhokoliv jednání nezávisely alespoň na určení doby, kdy bylo právní jednání učiněno.“¹⁶ To však automaticky neznamená, že je nutné, aby bylo datum v textu závěti přímo uvedeno. Určit dobu, kdy bylo právní jednání učiněno lze i jinými způsoby.

3 Požadavek datace závěti

3.1 Právní povaha požadavku datace

V právních úpravách předchozích bylo datum (den, měsíc a rok) další podmínkou platnosti závěti. Některé názory v komentářové literatuře¹⁷ tvrdí, že „datum závěti je nezbytnou obsahovou náležitostí závěti i podle platného občanského zákoníku.“

V prvé řadě je třeba vycházet ze zákonného textu: ten přímo nestanovuje, že by každá závěť musela být opatřena datem. Může však tento požadavek vyplývat z jiných skutečností? Například z požadavku na určitost závěti? A jakou povahu vůbec takový požadavek může mít (formální či obsahová náležitost závěti)?

V zásadě může jít o:

- a) formální či obsahová náležitost závěti; či
- b) požadavek vyplývající z „určitosti“ právního jednání.

Může se zdát, že otázka, zda jde v případě data závěti o obsahovou či formální náležitost, je nepodstatná, vliv však má veliký, a to v oblasti výkladu zůstavitelovy vůle.

Jednou z hlavních zásad, které NOZ výslovně stanovil, je zásada preference platnosti právního jednání před neplatností. Pokud budeme považovat datum za obsahovou náležitost závěti, můžeme na ni aplikovat výkladová pravidla, totéž platí v případě neurčitosti závěti pro absenci datace.

Pokud bude datum naopak pouhou formální náležitostí posledního pořízení, výklad takové náležitosti není možný. Nelze vykládat (tj. interpretovat) formální náležitost (například podpis na téže listině, pokud se jedná právních jednání k nemovitostem).

¹⁶ SVOBODA, Jiří a Ondřej KLIČKA. *Dědické právo v praxi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 62. ISBN 978-80-7400-266-3.

¹⁷ FIALA, Roman, Ijubomír DRÁPAL a kol. *Občanský zákoník: komentář IV., Dědické právo (§ 1475–1720)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 94. ISBN 978-80-7400-570-1.

Ad a) Formální či obsahová náležitost

Může být datace formální náležitostí¹⁸? Pokud by šlo o pouhou formální náležitost, pak by byl v zásadě vyloučen jakýkoliv „výklad“ (interpretace) takového data. Takto tomu bylo v předchozí právní úpravě, neboť nebylo možné vložit do závěti cokoliv jiného, než datum v podobě „den-měsíc-rok“. Platná nebyla závěť ani tehdy, když se odkazovalo na jinou skutečnost, z které by bylo možné konkrétní datum odvodit (například „den narození zůstavitele“).

O povaze datace dle současné právní úpravy se zmiňuje v komentáři¹⁹ R. Fiala (v rámci výkladu ustanovení § 1497 NOZ a souvisejících) v oddílu s názvem „Formální náležitosti závěti“. Tvrdí, že nejde „o výklad obsahu závěti, ale o formální náležitosti závěti a o respektování vůle zůstavitele“.²⁰ Přesto sám dochází k závěru, že datace není formální, ale obsahovou náležitostí závěti.

Explicitně je obsahovou náležitostí podle současné právní úpravy pouze ustanovení dědice²¹, respektive další fakultativní náležitosti v případě specifických typů pořízení pro případ smrti (př. odkaz).

Právě R. Fiala²² však ve prospěch tvrzení, že závěť je obsahovou náležitostí, argumentuje 1) komplikacemi, které s nedatovanou závětí souvisejí, a s ohledem 2) na zásadu právní jistoty. Může však prostá obtížnost zjištění data závěti vést k ospravedlnění závěru, že je datum třeba vyžadovat po zůstaviteli vždy?

A ve prospěch koho má zásada právní jistoty v tomto případě směřovat? Zásada právní jistoty posiluje pozici občana oproti státní moci: totiž její součástí je zejména předvídatelnost práva a zákaz výkonu libovůle orgány veřejné moci.²³ Tedy předvídatelné má být právo zejména pro jeho adresáty. Takový výklad, který nepovažuje datum závěti za podstatnou náležitost, skutečně nijak zásadu právní jistoty nenarušuje.

Je tedy myslitelné, aby byla určitá náležitost právního jednání v jednom případě vyžadována, ale v jiném nikoliv? Řeč je v tomto případě o skutečnosti, která se jako náležitost (příkaz) objevuje až ve chvíli, kdy dochází ke konkurenci vícero svou povahou stejných právních jednání – v konkurenci několika závětí.

18 *Formální nedostatek na rozdíl od jiných případných nedostatků působících neplatnost... je natolik zjevný, že ani nemůže být předmětem nějakých sporů, podle jejichž výsledku by bylo možno v řízení o dědictví postupovat.* – MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo: (právní poradce pro každého)*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 1993, s. 59.

19 FIALA, Roman, Ljubomír DRÁPAL a kol. *Občanský zákoník: komentář IV., Dědictvé právo (§ 1475–1720)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 94. ISBN 978-80-7400-570-1.

20 Ibid.

21 § 1494 odst. 1 NOZ, věta první: „..., kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné nebo více osobám alespoň podíl na pozůstatosti, případně i odkaz.“

22 FIALA, Roman, Ljubomír DRÁPAL a kol. *Občanský zákoník: komentář IV., Dědictvé právo (§ 1475–1720)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 94. ISBN 978-80-7400-570-1.

23 Nález Ústavního soudu č. 113/2003 Sb. a I. ÚS 420/09 ze dne 3. 6. 2009.

V tom případě však nemůžeme považovat datum za náležitost závěti, nýbrž musíme pojmát ustanovení o neplatnosti vícero nedatových závětí pouze jako výkladové pravidlo, jistý návod, který je třeba použít. V tomto kontextu by se nemělo mluvit o platnosti nebo neplatnosti jedné či vícero závětí, ale o nemožnosti k závěti (závětem) přihlížet.

To potvrzuje i jedno z rozhodnutí Nejvyššího soudu, v němž se uvádí, že „...datum připojené ke závěti má pouze vypovídat o tom, kdy byla závěť zůstavitelem podepsána..., a umožnit tak rozlišení dřívější zůstavitelovy závěti od závěti pozdější, kterou by mohla být původní závěť zrušena.“²⁴

Datum má tedy „pouze vypovídat, kdy byla závěť zůstavitelem podepsána.“²⁵ Hlavním účelem data je, aby se určil okamžik podepsání. Pokud tedy v závětech chybí datum, pak se jedná o – v jistém slova smyslu – situaci analogickou tomu, když v jednom právním jednání nalezneme dvě vzájemně si odporující ustanovení smlouvy či jiného právního jednání: například v téže smlouvě jsou uvedeny dvě různé kupní ceny, rozdílné splatnosti apod.

V tom případě se nejedná pouze o nejasnost formulace, ale jak v jednom ze svých rozhodnutí uvedl Krajský soud v Ostravě – pobočka Olomouc (v otázce platnosti smlouvy obsahující vnitřní rozpornost ve smlouvě), o „...rozpor jinak určitých a srozumitelných ustanovení smlouvy“:²⁶

K odstranění rozpornosti musí přistoupit právě výklad obou ustanovení (resp. obou závětí) a pokus překlenout tento rozpor výkladem. Musí být následně zhodnoceno, zda je vzájemný rozpor „natolik zásadní“, že jej nelze překlenout žádným způsobem ani výkladem.

Přesto je třeba přiznat, že ani toto srovnání není zcela šťastné, hned ze dvou důvodů:

1. u konkurence závětí se nejedná o jediné právní jednání, ale jejich kumulaci – která však může být posuzována až ve svém souhrnu (více zanechaných závětí);
2. do oblasti dědického práva vstupuje rovněž požadavek veřejného pořádku.²⁷

Zvláštním způsobem o datu pořízení závěti hovoří Šešina s Wawerkou. Vycházejí jakoby ze staré právní úpravy a tvrdí, že „nově již nemusí být pod následkem neplatnosti v závěti uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána“:²⁸ Doporučují uvést datum v závěti, tedy na jednu stranu o této formální části závěti mluví jako o „vhodné“, nikoliv však nezbytné.

²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2005, sp. zn. 30 Cdo 1190/2004.

²⁵ Ibid.

²⁶ Rozsudek Krajského soudu v Ostravě – pobočka v Olomouc ze dne 2. srpna 2013, č. j. 69 Co 386/2012-265.

²⁷ Tento požadavek souvisí s principem úřední ingerence při nabytí dědictví. Viz SVOBODA, Jiří a Ondřej KLIČKA. *Dědické právo v praxi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 200. ISBN 978-80-7400-266-3.

²⁸ ŠEŠINA, Martin a Karel WAWERKA. In: ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek IV, Dědické právo (§ 1475 až 1720)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2014, s. 75. ISBN 978-80-7478-579-5.

Současně ale v následujícím výkladu berou neexistenci data závěti jako výjimečnou situaci – viz „*Lze si představit též případ, že i závěť bez data bude platná, přijde-li o jedinou pravou a platnou závěť zůstavitele.*“²⁹ Na jiném místě³⁰ však nepovažují datum za podstatnou náležitost závěti jako doklad o snaze respektovat vůli zůstavitele.

Ad b) Neurčité právní jednání

Nabízí se ještě jedna možnost ospravedlnění povinnost vkládat do každé závěti datum, a tím je (ne)určitost právního jednání.

Neurčitost způsobuje podle § 553 NOZ (v obecné části) zdánlivost právního jednání – jako by právní jednání vůbec nikdy neexistovalo (*non negotio*). Podstatou neurčitosti právního jednání je fakt, že není možné *zjistit jeho obsah ani výkladem*. Z toho se jasně podává, že neurčitost či určitost je nutné posuzovat s ohledem na obsah, nikoliv formu.

Kromě toho má však určitost závěti zvláštní, samostatnou, úpravu v části NOZ věnující se posledním pořízením.³¹ Určitost závěti se však vždy týká obsahu závěti, tj. okruh povolovaných dědiců. Neurčitost závěti naopak spočívá v takovém „*vymezení okruhu povolovaných dědiců, není-li ani výkladem... možné dovodit, kdo se má stát dědicem zůstavitele.*“⁶²

Povinnost datovat závěť tedy nevyplývá ani z požadavku určitosti právního jednání (tj. závěti).

3.2 Zásada *in favorem negotii* (*in favorem contractus*) při výkladu závěti

V NOZ se „*velký důraz (...) klade na zásadu hledět na každý úkon jako na spíše platný než neplatný, relativní neplatnosti se v něm také šetří a vše, zejména v dědickém právu, směřuje především k poznání a respektování skutečné vůle a pohnutek zůstavitele, které jej vedly k určitému právnímu jednání.*“³³

Podstatou zásady preference platnosti právního jednání³⁴ je „*snaha o zachování právního jednání (smlouvy) ve všech případech, kdy je to možné, a omezení počtu případů, ve kterých může být existence nebo platnost právního jednání zpochybněna nebo ve kterých může být právní jednání předčasně ukončeno.*“³⁵

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid., s. 76.

³¹ Obsah pojmu zejména zahrnuje to, „*že nestačí, aby [zůstavitel] jen přisvědčil návrhu, který mu byl učiněn.*“ (§ 1497 NOZ).

³² FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006, s. 406, bod č. 485. ISBN 807357182.

³³ ŠEŠINA, Martin. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2012, roč. 18, č. 3, s. 3.

³⁴ ŠEŠINA, Martin. In: ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek IV, Dědické právo (§ 1475 až 1720)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2014, s. XXIII. ISBN 978-80-7478-579-5.

³⁵ HANDLAR, Jiří. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2056–2059. ISBN 978-80-7400-529-9.

V důvodové zprávě k NOZ se uvádí, že tato zásada je nezbytná kvůli předchozí *tradici formalistického vnímání práva*. Spočívá v tom, že pokud člověk „*právně jedná, činí tak proto, aby svým projevem vůle vyvolal zamýšlené právní následky*.“

Jak už ale bylo uvedeno, pracujeme zde s pravidlem interpretačním. A interpretace směřuje *ke určení obsahu právního jednání na základě projevené vůle*³⁶ – resp. k odstranění nedostatků týkajících se srozumitelnosti a určitosti³⁷ projevu vůle.

Otázkou tedy, je zda se tento argument či princip vůbec může za této situace použít. Je jasné, že na samotné datum se nevztahují interpretační pravidla, ani závěry judikatury o výkladu posledního pořízení.³⁸ Nelze vykládat obsah data (tj. den, měsíc a rok).

3.3 Autonomie vůle zůstavitele a výklad závěti

S tím souvisí i jeden ze základních deklarovaných principů nové právní úpravy dědického práva, a to *posílení zůstavitelovy volnosti a vůle*. Autonomie vůle zůstavitele není bezbřehá, je pochopitelně limitována „*kogentními ustanoveními, která se týkají obsahových a formálních náležitostí závěti*.“³⁹

Skutečná vůle zůstavitele je zkoumána v pozůstalostním řízení či případném sporném řízení o určení dědického práva a bude ji vždy nutné prokázat. V tomto ohledu může být nedatovaná závěť problematická. Je však nutné dávat si pozor, aby orgán státní moci nevykládal poslední vůli zůstavitelovu bez ohledu na jeho skutečný záměr. Tak by se dal definovat princip závaznosti vůle zůstavitele.

Podle § 1494 odst. 2 platí, že „*[z]ávěť je třeba vyložit tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele*.“ Vůli zůstavitele rozhodně bylo, aby se právní poměry pro případ jeho smrti odvíjely právě podle jeho posledního pořízení.

Toto speciální pravidlo znamená, že slova se vykládají podle svého obvyklého významu. Jinak se vykládají pouze tehdy, když zůstavitel pro určitý výraz měl sobě vlastní smysl.

36 HANDLAR, Jiří. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1990. ISBN 978-80-7400-529-9.

37 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 23 Cdo 2525/2007: „(Určitost)... vždy musí směřovat ke dosažení určitého právního účinku, který z obsahu projevené vůle vyplývá. K závěru o neurčitosti právního úkonu však lze dospět až poté, kdy pochybnosti o jeho určitosti nelze odstranit ani jeho výkladem.“

38 Například závěry prvorepublikové judikatury: Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky, Rv II 554/31, R II 237/31. Vážný 11060.: „*Právou vůli zůstavitelovu lze zjistiti i jinými průvody než listinou*.“ či Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky, Rv I 77/48. Vážný 432/1948: „*Doboda účastníků pozůstalostního řízení o výkladu nejasného a pochybného ustanovení posledního pořízení je narovnáním (§ 1382 obč. zák.), podle něhož třeba posuzovat existenci a objem jejich dědických nároků*.“

39 SCHELLEOVÁ, Ilona a Karel SCHELLE. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 37–39. ISBN 978-80-7201-931-1.

Upouští se tedy od tzv. teorie ochrany veřejné víry⁴⁰, kdy se postupuje dle úmyslu jednajících osoby v případě, že tento „*úmysl byl adresátu projevu znám nebo musel být znám či podle významu, který by mu adresát zpravidla přiřadil*“, a nově se bere za základ teorie vůle zůstavitele. Výklad ve prospěch zůstavitele se tak od obecné úpravy výkladu právního jednání liší.⁴¹

4 Právní úprava zákona č. 89/2012 Sb.

4.1 Vládní návrh NOZ a důvodová zpráva

V původním vládním návrhu nového občanského zákoníku se výslovně (§ 1522 vládního návrhu) uvádělo: „*Byla-li závěť porožena v písemné formě, musí být nepochybné, který den, měsíc a rok byla porožena, jinak je neplatná.*“

Toto ustanovení tak v zásadě přebíralo předchozí právní úpravu, v níž bylo datum nezbytnou formální náležitostí každé písemné závěti. V § 476 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ 1964“). „V zásadě“ proto, že se nepožaduje striktní „den-měsíc-rok“, jen se stanovuje, že datum, měsíc a rok musí být „nepochybné“ či chcete-li „bez pochyb“ určitelné.

Proto se dále v původní verzi NOZ již nevyskytovalo pravidlo o tom, jak se naloží se vícero závětmi, které nejsou datované – nebylo toho třeba, vždyť každá závěť, která by den, měsíc a rok neobsahovala, by byla neplatná.

Přes změny návrhu zákona během procesu schvalování zůstala důvodová zpráva v této otázce v původním znění. Z tohoto úhlu pohledu se nám pak může jevit zvláštní formulace v ní obsažená k § 1432 NOZ (souborně ke všem formám závětí). Ta uvádí, že se přejímá „*stávající dílce § 476 odst. 2... , přestože tradiční úprava chápala náležitost datace podpisu (stejně jako uvedení místa podpisu) jen jako nepodstatnou náležitost posledního porožení.*“ Jedná se však pouze o fakt, že důvodová zpráva již nereflektovala finální úpravy NOZ. I proto se důvodová zpráva nevyjadřuje k dotčenému § 1494 NOZ.

4.2 Kdy se vyžaduje uvedení data v závěti?

Podle současné právní úpravy tedy obecně platí, že soukromou závěť není nutné opatřit datem (sestavujícím ze dne, měsíce a roku). Absence datace automaticky nezpůsobuje neplatnost závěti jako právního jednání.⁴²

⁴⁰ Podle ní se „*projev vůle sice vykládá podle úmyslu jednajících osoby, byl-li tento úmysl adresátu projevu znám nebo mu musel být znám, popřípadě podle významu, který by mu zpravidla přikládala osoba v postavení osoby, které byl projev určen.*“ – MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 60. ISBN 978-80-87212-79-0.

⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2001, sp. zn. 21 Cdo 372/2001: „*Závěť je neplatná pro neurčitost ve vymezení okruhu povolovaných dědiců jen tehdy, není-li ani výkladem právního úkonu možné dovodit, kdo se má stát dědicem zůstavitele. Obsah závěti lze za použití zákonem stanovených interpretačních pravidel vykládat, nikoli však nabrázovat nebo doplňovat vůli, kterou zůstavitel při porožení závěti neměl, nebo kterou sice měl, ale neprojevil ji.*“

⁴² Jak uvádí ŠEŠINA (In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek IV, Dědické právo (§ 1475 až 1720)*). 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2014. ISBN 978-80-7478-579-5) „*Ani datum už není podstatnou náležitostí závěti (viz § 1494 odst. 1).*“

Jak uvádí Šešina, „*zanechá-li např. zůstavitel jednu závět' bez data a není pochybnost o její pravosti, tedy pochází od způsobilého zůstavitele, který ji napsal a podepsal vlastní rukou, bude platná.*“⁴³

Mnozí autoři však připomínají, že z ryze praktických důvodů je velmi žádoucí⁴⁴, aby se datum v závěti objevilo. Má to totiž své důsledky v různých jiných sporných případech, například při zpochybnění svéprávnosti zůstavitele (ke dni soupisu).

Totéž bychom však mohli říci o jakémkoliv jiném právním jednání: že je platné pouze v případě, že jej učinil způsobilý subjekt, pokud byla nutná písemná forma, tak ji tento způsobilý subjekt také podepsal.

Jiná je dle NOZ situace, kdy existuje vícero závětí, u nichž chybí datace. Fakt, že zůstavitel pořídil více závětí, u kterých neuvedl datum, ještě samo o sobě nestačí k závěru, že je (či jsou) neplatné. Zároveň si tyto závěti musejí odporovat, nebo na určení data jinak závisí právní účinky závěti.

4.3 Význam datace závěti

Výše v textu již byly také nastíněny některé z důvodů, proč je žádoucí mít datovanou závět'. Motivy toho, proč byl zaveden v dřívější právní úpravě požadavek datace, shrnuje také důvodová zpráva k OZ 1950: „*Právní bezpečnost vyžaduje též – zejména bude-li několik závětí téhož zůstavitele – aby v závěti byl uveden den, měsíc a rok, kdy byla sepsána.*“ Otázkou je, či právní bezpečnost (jistota) se zde chrání. Potenciálních dědiců? To asi ne, neboť tu nejde o „právní jistotu“, ale obecně o jistotu, respektive vědomí toho, že mohou být dědici. Veřejnosti? Ani toto neobstojí. Nebo dokonce právní jistota veřejných orgánů? V posledním případě však koncept právní jistoty na stát a veřejné orgány vůbec nedopadá.

Je dobré připomenout, co mělo za cíl uvedení data v předchozí právní úpravě: především „*vyprávět o tom, kdy byla závět' zůstavitelem podepsána, tedy z hlediska vymezení svého obsahu dovršena, a umožnit tak rozlišení dřívější zůstavitelovy závěti od závěti pozdější, kterou by mohla být původní závět' zrušena.*“⁴⁵

Toto mělo částečně řešit skutečnost, že zůstavitel již nemá možnost upřesnit, kdy k porízení došlo, či další okolnosti porízení. Šlo tedy o ryze praktický důvod. Ten však má ještě přesah do sporů o dědické právo, neboť primárním účelem bylo zamezit případným sporům. Jak už bylo uvedeno dříve v textu, v mnoha případech se uvádí, že je vhodné, aby zůstavitel svou závět' řádně datoval⁴⁶. Tato „vhodnost“ je zpravidla demonstrována i dalším souvisejícím příkladem, a to je „*zpochybnění svéprávnosti zůstavitele*“:

⁴³ ŠEŠINA, Martin. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2012, roč. 18, č. 3, s. 4.

⁴⁴ SVOBODA, Jiří a Ondřej KLIČKA. *Dědické právo v praxi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 59. ISBN 978-80-7400-266-3.

⁴⁵ FIALA, Roman a Jiří MIKEŠ. In: ŠVESTKA, Jiří a Jiří SPÁČIL a kol. *Občanský zákoník – komentář I, II*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-108-6.

⁴⁶ PĚCHA, František. Závět' bez data? To bych nedoporučoval! *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 1, s. 14.

Bez data mnohdy není možné náležitě určit, zda byla závěť porížena v okamžiku svéprávnosti zůstavitele, či zůstavitel neměl pořizovací způsobilost (plnou či v omezené míře).⁴⁷ Na druhou stranu platí, že v případě, že někdo namítá pořizovací nezpůsobilost, například z důvodu duševní poruchy, „*důkazní břemeno spočívá v tomto ohledu na tom, kdo platnost uvedeného právního úkonu (pozn. aut.: dnes právního jednání) zpochybňuje.*“⁴⁸

Stejný problém, tedy případ, kdy zůstavitel neměl pořizovací způsobilost (v určité fázi svého života), řeší a popisuje i německá právní nauka, které obecně považuje datum za součást závěti (podle § 2247 odst. 2 německého občanského zákoníku).^{49, 50} „*Ten, kdo se dovolává platnosti takové závěti (pozn. aut.: o němž bylo za života známo, že neměl způsobilost)... musí prokázat dočasnou pořizovací způsobilost zůstavitele, jinak nemůže být poslední pořízení považováno za platné.*“⁶¹ Neplatí to však naopak: pokud není pochyb o pořizovací způsobilosti zůstavitele, neplatnost by musel prokazovat ten, kdo ji tvrdí.

Je však možné souhlasit se závěrem, že „*datum může brát významnou roli při zjišťování objektivní pravdy v dané věci.*“⁵²

5 Předpoklady užití § 1494 odst. 1 věty druhé NOZ

§ 1494 odst. 1 věty druhé NOZ, který nabízí řešení pro vícero nedatovaných závětí, má poněkud omezenou aplikovatelnost v rámci forem závětí. Z podstaty se vztahuje toto pravidlo pouze na případy, kdy zůstavitel zanechal vícero soukromých listin. Neuplatní se na obě podoby soukromé závěti, ale dokonce pouze na holografní (kdy zůstavitel pořizoval prostřednictvím dle § 1533 NOZ). V tomto případě je závěť sepsána beze svědků, vlastní rukou a vlastní rukou podepsaná. V ostatních případech je buď datum vyžadováno (v notářském zápise), či jinak (jednodušeji) prokazatelné (závěť za účasti svědků).

⁴⁷ V této souvislosti je však dobré připomenout, že absence data v jediné porízené závěti sice může vést k problémům, ale sama o sobě (bez dalšího) nevede k neplatnosti. Platnost či neplatnost bude zkoumat soud v případném řízení o pozůstalosti. – Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2004, sp. zn. 30 Cdo 2428/2003: „*Je-li mezi dědici spor o výklad obsahu právního úkonu závěti zůstavitele (srov. § 35 odst. 2 ObčZ [196 4]), vycházející z rozdílných tvrzení o okolnostech rozhodných pro posouzení dědického práva, postupuje soud způsobem stanoveným v § 175k odst. 2 OŠŘ.*“

⁴⁸ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 66. ISBN 978-80-87212-79-0. Takové zpochybnění se však může dostat i závěti sepsané formou notářského zápisu.

⁴⁹ Bürgerliches Gesetzbuch – BGBI. ve znění ze dne 2. ledna 2002. Nejde však o náležitost projevu poslední vůle. Stačí i razítko. Jestliže však datum na listině není uvedeno, či je uvedeno nesprávně, samo o sobě toto nevede k neplatnosti závěti.

⁵⁰ SCHLÜTER, Wilfried. *Erbrecht*. 15. vyd. München: C. H. Beck, 2004, s. 80. ISBN 9783406516917.

⁵¹ HAGENA, Walter. In: *Erbrecht, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. 5. vyd. München: C. H. Beck, 2013, s. 1408. ISBN 978 3406614699.

⁵² PĚCHA, František. Závěť bez data? To bych nedoporučoval! *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 1, s. 14.

Kromě toho se vztahuje i na případy vydědění, pokud bylo učiněno formou holografní závěti (§ 1649 odst. 1 NOZ): „*Prohlášení o vydědění lze učinit nebo je lze změnit či zrušit stejným způsobem, jakým se porizuje nebo ruší závět'.*“ Je jasné, že obdobně se aplikuje také na případy odvolání závěti, neboť dle § 1577 NOZ se „*ke výslovnému odvolání závěti... vyžaduje projev vůle učiněný ve formě předepsané pro porřízení.*“

5.1 Výklad ustanovení § 1494 odst. 1 věty druhé NOZ

V § 1494 odst. 1 věty druhé NOZ se uvádí toto: „*Není-li zřejmé, který den, měsíc a rok byla závět' porřizena a pořídil-li zůstavitel více závětí, které si odporují nebo závisí-li jinak právní účinky závěti na určení doby jejího porřizení, je závět' neplatná.*“

Předně se hovoří o neplatnosti závěti v jednotném čase (v singuláru), že „*závět' je neplatná*“ v důsledku faktu, že není *zřejmé*, který den, měsíc a rok byla *závět' porřizena*. K této situaci navíc dochází pouze tehdy, když je porřizeno více závětí, „*které si odporují nebo...*“. Neuvádí se, že by byly neplatné (obě či několik) závětí. Podle jednoho z komentářů k NOZ „*výklad ustanovení vede ke závěru, že budou neplatné obě závětí, tedy i ta, která dosud (jako jediná) byla považovaná za platnou.*“⁵³

To by však znamenalo, že i jedna jediná nedatovaná závět' může zrušit tu závět', z které je zřejmý den, měsíc a rok porřizení. V takovém případě bychom však postupovali jistě proti vůli zůstavitele. Zůstavitel by jedinou nedatovanou závětí „shodil ze stolu“ všechny ostatní řádně datované závětí.

Vztahuje se neplatnost na obě závětí, nebo jen na tu, u níž není zřejmý „den, měsíc a rok“ porřizení? Nebo může nastat situace, že platí obě v určitém rozsahu nebo za určitých podmínek?

Čistě gramaticky by se dalo dovodit, že je toto pravidlo primárně určeno pro situace, kdy jedna závět' dataci obsahuje, druhá nikoliv.

Představme si první situaci: jedna závět' datum obsahuje (např. 14. 4. 2015), druhá neobsahuje žádný údaj o datu porřizení. Ta, u které *není zřejmý den, měsíc a rok*, by pak byla neplatná – kdežto druhá by měla zůstat v platnosti.

Situace, kdy ani jedna závět' nemá datum: zde by byl přístup zákonodárce racionálnější (ačkoliv ne jediný myslitelný), neboť nelze určit, která závět' je dřívější a která pozdější, neboť chybí diferenciací kritérium pro určení času.

Mnohem vhodnější a pregnančnější textaci nalezneme v polské úpravě: ani jeden z testamentů nesmí být *opatřen datem a tyto testamenty si navzájem konkurují*. Následkem je, že jsou oba neplatné.⁵⁴

53 FIALA, Roman, Ljubomír DRÁPAL a kol. *Občanský zákoník: komentář IV., Dědické právo (§ 1475–1720)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 94. ISBN 978-80-7400-570-1.

54 NIEZBECKA, Ezbieta. *Pravo spadkove w zarysie*. 2. vyd. Lublin: Verba, 2000, s. 71. ISBN 83-87497-43-6.

Domnívám se tedy, že je nezbytné vykládat toto ustanovení tak, že neplatnost nastává v případě, že ani jedna z těchto závětí nemá zřejmý den, měsíc a rok svého pořízení.

5.2 Podmínky, za kterých nastává neplatnost nedatovaných závětí

Při posuzování platnosti vícero závětí je tedy nezbytný následující myšlenkový proces:

1. Nejdříve je nutné zjistit, zda závěť (závěti) obsahuje (obsahují) výslovně datum (k různým modifikacím podoby data v závěti viz další text);
2. Pokud neobsahují přímo datum, je třeba zvažovat, zda je datum jinak „zřejmé“ – tedy odvoditelné z obsahu závěti či dalších okolností. Tento krok není možné vynechat, vždy je třeba zkoumat obsah závěti pečlivě tak, aby bylo učiněno zadost požadavku ochrany zůstavitelovy vůle;
3. Pokud nebude v kroku prvním či druhém zjištěno datum podpisu závěti, je třeba přistoupit k třetímu kroku, kterým je posouzení, zda si závěti navzájem odporují; nebo jinak závisí právní účinky závěti na určení doby jejího pořízení.

Ad 1) Výslovné uvedení data či jeho zřejmost

Otázka vznesená při prvním kroku zní: Je v závěti obsaženo datum? A následuje hned další otázka, a to, jak se bude postupovat, když v závětech nebude uvedena kompletní trojice („den, měsíc i rok“).

V případě rozdílných údajů v letech je situace poměrně jednoduchá: př. jedna závěť z roku 2015, druhá z roku 2012. V této fázi ještě nemusíme hodnotit, zda na konkrétním datu nějak závisí právní účinky závěti. Pouze musíme určit, která z nich je později pořízení.

Pro tyto případy totiž NOZ nabízí řešení (pozdější závěť ruší předchozí, pokud vedle ní předchozí nemůže obstát). Nelze postupovat výkladem čistě gramatickým a požadovat zřejmost všech tří časových údajů, neboť by tento gramatický výklad odporoval smyslu a účelu ustanovení⁵⁵, kterým je v prvé řadě usnadnit rozlišení dřívější a předchozí závěti.

Pokud tedy neexistuje žádný jiný důvod pro neplatnost závěti, postačí, že je ztotožnitelné pořadí závětí (24. 1. 2016 vs. 16. 8. 2016), i když se neuvede kompletní datum. Problematickým by se tak mohly jevit pouze případy, jako je „duben 2015“, pokud by se objevily dvě poslední pořízení, v nichž je časový údaj totožný, případně zahrnuje množinu stejných myslitelných časových údajů.

⁵⁵ Vázanost zákonem totiž „neznamená bezpodmínečně nutnost doslovného výkladu aplikovaného ustanovení, nýbrž zároveň vázanost smyslem a účelem zákona. V případě konfliktu mezi doslovným zněním zákona a jeho smyslem a účelem je důležité stanovit podmínky priority výkladu e ratione legis před výkladem jazykovým, podmínky, jež by měly představovat bariéru možné libovůle při aplikaci práva.“ – viz Nález Ústavního soudu ze dne 29. 11. 1994, sp. zn. I. ÚS 89/94.

Ad 2) "Zřejmost" data

Ustanovení obsahuje zvláštní pojem „zřejmé“. Otázkou je, zda zákonodárce chtěl tohoto pojmu užít ve smyslu „není uvedeno“ (tj. pokud není den, měsíc a rok uveden). Podle mého názoru však není možné jednoznačně zaměňovat pouhou „zřejmost“ a „uvedení“. Nejde tedy o požadavek výslovného uvedení, ale stačí, že je datum jinak „zřejmé“, zjiitelné či určitelné, který den, měsíc a rok byla závět' pořízena.

Podle Svobody a Kličky⁵⁶ znamená „zřejmost“ konkrétní uvedení data. Částečnou zřejmostí pak nazývají případ, kdy „pořizovatel závěti neuvedl at' již úmyslně nebo nedopatřením celé datum, např. uvedl jen „v říjnu 2013“:⁵⁷

Dle jazykové příručky Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR⁵⁸ lze vyložit pojem „zřejmý“ jako „*takový, který je dobře vidět, poznat, zřetelný, patrný, očividný, jasný, nepochybný, evidentní*“, případně jako opak *tajného či skrytého*. Tento výklad pojmu „zřejmý“ však nevede ke zjištění, jaká má míra jistoty se v případě „zřejmosti“ požaduje.

Můžeme se rovněž podívat na obsah tohoto pojmu v právním kontextu. V textu NOZ se objevuje na mnoha místech slovo „zřejmý“, bohužel však v různém smyslu. Vzhledem k tomu, že například § 213 NOZ obsahuje pojem „dostatečně zřejmé“, zákonodárce činí rozdíl i mezi „dostatečně zřejmým“ a „zřejmým“.⁵⁹

Přikláním se však k názoru, že „zřejmost“ neznamená pouze uvedení specifického data (den-měsíc-rok), ale „zřejmost“ datace závěti z kontextu obsahu závěti a dalších okolností.

Ad 3) Jiné okolnosti

Tato zřejmost by tedy měla alespoň vyplývat z obsahu či jiných okolností. Je vskutku možné, že z obsahu nedatované závěti vyplyne, že je pozdější, ale nebudeme schopni posoudit, zda měl zůstavitel v době sepsání testovací způsobilost⁶⁰. Zde se projevuje úzká vazba mezi obsahem a formou (datum jako formální součást závěti).

⁵⁶ SVOBODA, Jiří a Ondřej KLIČKA. *Dědické právo v praxi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 58. ISBN 978-80-7400-266-3.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i. Internetová jazyková příručka. Heslové slovo „zřejmý“ [online]. 2017 [cit. 20. 5. 2017]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=z%C5%99ejm%C3%BD>

⁵⁹ Je také nutné připomenout, že jinak se slovo „zřejmý“ chová v případě, že je součástí jmenného přísudku („je zřejmé“ – př. v § 249 NOZ, kdy z pozvánky na členskou schůzi musí být zřejmé místo, čas a pořad) a v přívlastku („zřejmá nerovnováha“ v § 433 NOZ). I sám zákonodárce nepoužívá pojmu homogenně.

⁶⁰ I v případě uvedení data v závěti, kterou sepsala osoba nezpůsobilá či neschopná tohoto právního jednání, je „*popření platnosti spojeno s poměrně náročným a složitým dokazováním, které je o to těžší, že k němu nemůže dojít dříve než po smrti pořizovatele.*“ – MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo: (právní poradce pro každého)*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 1993, s. 57. ISBN 8085427109.

Je třeba odkázat na dílčí závěry výše prezentované: tedy, že je možné přistoupit k aplikaci výkladových pravidel:

1. výkladu obsahu závěti;
2. a výkladu zůstavitelovy vůle,
pokud se chceme pokusit „zřejmost“ datace odvodit od obsahu závěti.

V NOZ je navíc nově výslovně stanoveno, že k objasnění vůle zůstavitele může být použita také listina, na kterou zůstavitel v závěti odkázal, *i když nespĺňuje náležitosti závěti* (§ 1495). Problematickou skutečností zde je, že předchozí právní teorie i judikatura došly k přesvědčení, že dědicové nemůžou nedostatek zhojit uznáním závěti za pravou.⁶¹ Dotažením tohoto přístupu byl poté závěr, že závěť nemůže „(..) *být zhojena ani jiným důkazem o době, ve které byla závěť sepsána.*“ Toto tvrzení je však nutné při úvahách o současném výkladu pravidla v § 1494 odst. 1 věty první NOZ důrazně odmítnout, neboť předně dnes není výslovně datum řazeno mezi náležitosti závěti⁶², a zejména z toho důvodu, že tyto závěry byly projevem základní koncepce dědického práva v době socialismu, nepřátelském vůči dědění ze závěti.⁶³

Ke „zřejmosti“ datace závěti proto mohou posloužit tyto další listiny, ale rovněž další okolnosti. To, že je třeba zjišťovat „*ke posouzení skutečné vůle pisatele závěti, jsou-li o ní pochybnosti... vedle znění textu listiny (slovního výkladu) všechny okolnosti, za nichž byl projev vůle o ustanovení závětních dědiců učiněn a z nichž lze dovodit skutečnou vůli zůstavitele*“⁶⁴ již judikoval i Nejvyšší soud. V právní větě tohoto rozhodnutí se dále uvádí, že okolnosti případu „*jsou skutečnosti existující vně vlastního projevu vůle, a to i tehdy, když je předepsaná písemná forma. Není napravováním neurčitosti projevu vůle, jestliže projev vůle je vykládán se zřetelem k okolnostem případu.*“ Podobně uzavírá Nejvyšší soud i v jiných svých rozsudcích.⁶⁵

Je taky mimořádně zajímavé, že § 1494 odst. 1 věty druhé se nachází hned vedle úpravy výkladu zůstavitelovy vůle. Systematickým výkladem je možné dovodit, že existuje mezi těmito dvěma právními normami určitý vztah: konkrétně, že i sám § 1494 odst. 1 věty druhé je výkladovým pravidlem.

Tímto způsobem pracuje s absencí data v závěti rakouská právní věda. Časovou relaci mezi dvěma či vícero nedatovanými závěťmi lze podle ní odvodit také „*z jiných okolností (například zmínky o určité události, použitým výrazem, rukopisem, materiálem, kterým se psalo).*“⁶⁶

61 HOLUB, Rudolf. *Komentář ke občanskému zákoníku: Právo dědické*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957, s. 137.

62 Je nutné připomenout, že za OZ 1964 byla podmínka uvedení data zkoumána *ex offi*.

63 Důvodová zpráva k NOZ, část B. Zhodnocení platné právní úpravy, bod 2. d). „...*mrtvý nemá vůli, takže ani k jeho příkazům nelze po jeho smrti přiblížit*“ (HOLUB, Rudolf. *Komentář ke občanskému zákoníku: Právo dědické*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957, s. 27 a 178.) – viz po vzoru sovětského práva.

64 Rozsudek Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 28. 11. 1986, sp. zn. 4 CZ 61/86.

65 Např. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2003, sp. zn. 25 Cdo 1294/2001.

66 Rozhodnutí OGH ze dne 16. 11. 1999, sp. zn. Ob 66/99z. – podobně také v českém prostředí: Stáří inkoustu může být zkoumáno příbrným znalcem. Z chemického rozboru se může zjistit, z které doby pochází závěť. – viz MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo: (právní poradce pro každého)*. 1. vyd. Praha: Informatium, 1993, s. 64. ISBN 8085427109.

Prvním kritériem pro určení doby, kdy bylo poslední pořízení sepsáno, tak je sám obsah závěti (ať už určení stavu dědice, či určení stáří odkázané věci⁶⁷). Zjištění okamžiku pořízení podpisu (datace) závět' je možné skrze výklad (interpretaci) obsahu závěti (resp. závěti).

Například pojem „můj jediný syn“ může v závěti odpovídat pouze určitému časovému období – z toho je tedy možné dovodit, kdy byla závět' pořízena. Pokud v té době nebyla zpochybněna způsobilost zůstavitele pořízovat pro případ smrti, pak musí být taková závět' považována za platnou.

Negativní následek v podobě neplatnosti závěti nenastává u vícero nedatovaných závětí automaticky. Závěti si navíc:

- a) buď odporují; nebo
- b) jinak závisí právní účinky závěti na určení doby jejího pořízení.

Nejdříve je nezbytné stanovit, jaký je obsah pojmu „si odporují“. V rámci úpravy dědickeho práva v NOZ se na více místech vyskytuje spíše pojem „nemůžou vedle sebe obstát“. Podle všeho jsou však oba tyto pojmy vzájemně zaměnitelné: znamenají, že mezi oběma (nebo více) závět'mi existuje vztah vylučovací (konkurenční v úzkém slova smyslu). Jedna závět' vylučuje (tj. neguje) jinou.

Co se týče pojmu „nemůžou obstát“, například Bednář k němu přistupuje takto: „Je zřejmé, že z funkce dědickeho práva jako takového je základním smyslem pořízení závěti určení okrubu dědiců a s tím související i rozdělení majetku zůstavitelem. Pojem „vedle ní nemůžou obstát“ je třeba vykládat tak, že v určitý okamžik musí být jasné, kdo je jako dědic zůstavitelem povolán a v jakém rozsahu.“⁶⁸ Závěti nemohou vedle sebe obstát, odporují si, pokud je mezi nimi věcný rozpor. Lze také říci, že si odporují, „není-li logicky možné, aby se tyto závěti uplatnily zároveň“.⁶⁹

Rozpor závětí je pak nutno posuzovat až *ke dni smrti zůstavitele*⁷⁰, což také více respektuje vůli zůstavitele.

Ohledně druhé hypotézy, kdy vícero nedatovaných závětí stíhá negativní důsledek neplatnosti: Má jít o skutečnosti, kdy jinak závisí právní účinky závěti na určení doby jejího pořízení.

Toto pravidlo mluví o situacích, kdy bez zjištění doby pořízení závěti není možné určit, v který okamžik nastávají právní účinky závěti. Co jsou to „právní účinky závěti“? Mohou být tyto účinky ztotožněny s pojmem „účinnost“ závětí? Jak bylo v textu

⁶⁷ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědickeá posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 32. ISBN 978-80-7380-292-9.

⁶⁸ Ibid., s. 93.

⁶⁹ FIALA, Roman, Ljubomír DRÁPAL a kol. *Občanský zákoník: komentář IV., Dědickeé právo (§ 1475–1720)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 271. ISBN 978-80-7400-570-1.

⁷⁰ MIKEŠ, Jíří. *Dědicetví a právo: (právní poradce pro každědlo)*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 1993, s. 90.

podáno, účinnost závěti nastává smrtí zůstavitele. Musí se tedy mluvit v ustanovení o jiné skutečnosti.

Jedná se zřejmě o to, že se ustanovení vztahuje také na jiné typy posledního pořízení – například vydědění. Jak bude možné posoudit, že byl nepominutelný dědic po právu vyděděn, když nebudeme znát datum, ke kterému zůstavitel považoval za nezbytné vydědit nepominutelného dědice?

6 Pravidlo o vztahu vícero závětí jednoho zůstavitele – východisko?

Jak již bylo naznačeno dříve v textu, vícero nedatovaných závětí úzce souvisí s obecnou úpravou zrušení závěti a vztahy pozdější a novější závěti. Jen díky základnímu pravidlu o platnosti závěti je nezbytné řešit vzájemný poměr vícero nedatovaných závětí. U skutečně nedatovaných závětí totiž nemůžeme srovnávat (užít jako srovnávací kritérium) časové hledisko.

Obecně je podle NOZ možné závět' zrušit buď jejím odvoláním (výslovně či mlčky), či pořízením nové (tj. pozdější) závěti. V případě pořízení nové závěti⁷¹ může být starší zrušená jen tehdy, když se jedná o závět' „platnou“ – což v případě vícero nedatovaných závětí působí poměrně komicky, neboť sama o sobě závět' platná být může, jen v relaci s jinou nedatovanou závětí se stává jaksi „neplatnou“.

Ohledně nedatovaných závětí se v nové právní úpravě nestanoví žádné zvláštní pravidlo. Jak uvádí jeden z komentářů k nové právní úpravě, „*k těmto nové úpravy nebylo přejato ani pravidlo pro situace, kdy není možné stanovit, která z více závětí je pozdější* (§ 715 OZO).“⁷²

Pojďme si proto spolu připomenout, o jaké pravidlo v OZO šlo. Tento obecný zákoník občanský obsahoval výslovné pravidlo o poměru nedatovaných závětí: „*Nelze-li rozhodnouti, která závět' nebo dovětek je pozdější, platí obě, pokud mohou vedle sebe obstáti, a použije se ustanovení daných v hlavě o společenství vlastnictví.*“⁷³ Judikatura potvrzovala, že pokud si odporuje několik závětí, „*o nichž nelze zjistiti, v jakém pořadu po sobě byly zřízeny, nečiní je to samo o sobě neplatnými.*“⁷⁴

Ve své podstatě se tak na vícero závětí, u kterých nešlo rozhodnout, které z nich je starší či novější (což fakticky znamená, že se jedná o nedatované závěti), se na jejich

71 Což vyjadřuje zásadu, že „*závět', kterou zůstavitel pořídil naposledy před svou smrtí, vystihuje jeho aktuální poslední vůli.*“

72 FIALA, Roman, Ljubomír DRÁPAL a kol. *Občanský zákoník: komentář IV., Dědické právo* (§ 1475–1720). 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 270. ISBN 978-80-7400-570-1.

73 I současná rakouská právní úprava toto pravidlo zachovala. Znamená to, že mohou existovat i rozdílná pořízení, pokud je možné ideální rozdělení: Pokud je v jednom stanoven A a v druhém B, dědí se polovina každého.

74 ROUČEK, František a Jaromír SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Díl 3. (§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936, s. 307.

obsahovou složku nahlíženo tak, „*jako by byla obsažena v jediném pořízení*.“⁷⁵ Vskutku to byl přístup ve prospěch základní zásady jak obecného soukromého práva (preference platnosti před neplatností právního jednání), tak dědického práva (maximální zachování vůle zůstavitele).

Otázkou je, zda by se tento přístup dal vyvodit i ze současné právní úpravy. U pravých nedatovaných závětí (tedy ve chvíli, kdy nejsme schopni dospět ani z jiných okolností a listin k tomu, kdy byla závět' datována) nelze rozhodnout, která je pozdější. Neplatnost nastává pouze v případě, že si odporují (nebo právní účinky jinak závisí na určení data závětí).

Musíme podotknout, že toto pravidlo odpovídá obecnému postupu, jak nahlížet na dvě vzájemně si odporující ustanovení jiného právního jednání (jak už bylo poznamenáno dříve v textu). Pokud není možné zjistit z jiných okolností smlouvy, které tvrzení (ze dvou či vícero) si vzájemně odporují, pak neplatí ani jedno (jsou postavena na roveň).

Pokud však nebude shledán ani rozpor závětí, ani nepůjde o závislost na jiných právních účincích, ob stojí obě vedle sebe. Domnívám se tedy, že OZO obsahoval nikoliv zcela odlišné pravidlo, ale jen pravidlo jinak vymezené (pozitivně, nikoliv negativně).

Je třeba doplnit, že NOZ obsahuje ustanovení o tom, že novější závět' ruší tu dřívější v takovém rozsahu, v jakém vedle ní nemůže obstát, a to ex lege (přímo pořízením novější).⁷⁶ A to, i když pořizovatel výslovně dřívější závět' nezrušil. Tedy podmínkou *sine qua non* je opěť fakt, že vedle sebe nemohou závěti obstát.⁷⁷

7 Závět' s chybným datem

Zbývá zmínit se ještě o jiné záležitosti: Může se stát, že datum je napsáno chybně. Způsobů, jak může takové datum vypadat je vícero. Může dojít k překlepu, kdy si zůstavitel neuvědomí, že například únor má pouze 28 (resp. 29) dní. Uvede v závětí 30. 2. Podle právní úpravy OZ 1964 by i taková závět' byla neplatná, jak bylo popsáno výše.

Může se ale také stát, že se osoba splete tak, že je zjevné, že nemohla mít na mysli konkrétní datum: například uvede rok, kdy ještě sama nežila. Ačkoliv vypadá tato situace jako nepravděpodobná, zejména na přelomu tisíciletí to mohla být chyba častá.

Pokud půjde o zjevnou chybu v psaní, je namístě – v souladu s obecnou úpravou v NOZ – výkladem dovodit datum, které osoba zamýšlela. Zde se ukazuje, že i datum může být podrobeno do jisté míry výkladu.

75 KRČMÁŘ, Jan. *Občanské právo. Právo dědické. V. díl*. Praha: Všehrad, 1933, s. 38. – k tomu Nowack N. Ř. 1752.

76 Viz § 1576 NOZ k pořízení nové závětí: „*Pořízením pozdější závětí se dřívější závět' ruší v rozsahu, v jakém nemůže vedle pozdější závětí obstát.*“

77 Toto pravidlo není neobvyklé ani v dalších evropských právních řádech. Dokonce i anglické právo stanovuje, že „*nová závět' nabrazuje původní v rozsahu jejich rozporu*“.

Příkladem může být datum, které nenastalo⁷⁸, případně datum neexistuje nebo je nepřesné. Městský soud v Praze se k tomu vyjádřil takto: „*To, že se zůstavitel dopustil při sepisování vlastnoruční závěti omylu v jejím datování nesprávným číselným údajem o roku, v němž byla závěť podepsána, nepůsobí neplatnost závěti, lze-li z jejího obsahu ve spojení s okolnostmi, za kterých byla podepsána, usoudit na rok, kdy byla podepsána.*“

To platilo ve vztahu k závěti, která byla jediným posledním pořízením zůstavitele, domnívám se ale, že obdobně se musí přistupovat i v případě vícero posledních pořízeních.

Může se tedy taková závěť považovat za překlep, za chybu v psaní a počtech? Také německé právní úpravy⁷⁹ platí, že chyba v datu nemusí být na škodu, „*pokud je možné správné datum zjistit z jiných okolností*“.⁸⁰ Teprve když vznikne pochybnost o platnosti, protože je časový údaj nepřesný, a v daném časovém údobí existuje pochybnost o pořizovací způsobilosti a pochybnosti nemohou být odstraněny pomocí ostatních okolností a důkazů, je závěť neplatná.⁸¹

Závěr

NOZ obsahuje jediné pravidlo o datování závěti. Ačkoliv se ve vládním návrhu znění NOZ počítalo se zachováním požadavku datace závěti, v průběhu schvalování zákona se od něj nakonec upustilo. Bohužel ani ve stenografickém zápisu ze schůzí Parlamentu České republiky⁸² není uvedena argumentace změny § 1494 odst. 1 (tj. doplnění věty druhé o neplatnosti vícero nedatovaných závětí). Současně se však do zákona dostalo výkladové pravidlo, které řeší situaci pořízení vícero závětí, kdy alespoň z jedné není zřejmý den, měsíc a rok pořízení.

Závěť je specifické právní jednání, pro které jsou stanoveny některé zvýšené požadavky na formu i obsah. V předchozím OZ 1964 bylo datum podepsání závěti formální náležitostí, to však neplatí pro dnešní úpravu.

Z historického hlediska se tak právní úprava částečně vrací k OZO. Ten však byl v přístupu k dataci závěti důslednější, protože v části věnující se vztahům dřívějších a pozdějších závětí pro tento konkrétní případ „nedatovaných“ pořízení pro případ smrti stanovoval speciální pravidlo.

78 MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo: (právní poradce pro každého)*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 1993, s. 63. ISBN 978-80-87212-79-0.

79 FRANK, Rainer. *Erbrecht*. 3. vyd. München: C. H. Beck, 2005, s. 98. ISBN 9783406530852.

80 HAGENA, Walter. In: *Erbrecht, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. 5. vyd. München: C. H. Beck, 2013, s. 1409. ISBN 978 3406614699.

81 Ibid.

82 19. schůze PS PČR, 8. června 2011 [online]. 2011 [cit. 5. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/019schuz/19-2.html#q83> 30. schůze. 9. listopadu 2011 [online]. 2011 [cit. 5. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/030schuz/30-2.html#q155>

Naopak, všechny následující právní úpravy na našem území požadovaly výslovně dataci závěti. V řadě názorů, které se vymezují vůči § 1494 odst. 1 větě druhé NOZ, se objevuje pozůstatek „starého“ myšlení: často se argumentuje pouze „vhodností“ připojení data do závěti, aniž by se nabízelo řešení současné úpravy.

Výkladem závěti (zejména s pomocí argumentů *in favorem negotii* a preference zůstavitelovy vůle) je v mnoha případech možné dojít k určení (přinejmenším přibližného) data sepsání závěti.

Ustanovení § 1494 odst. 1 věty druhé NOZ se aplikuje nejen na holografní závěť *stricto sensu*, ale také na vydědění či odkaz pořízený stejnou formou. Podle převažujícího názoru by i jediná nedatovaná závěť mohla způsobit neplatnost jiné platně pořízené, která obsahuje všechny náležitosti.

Dále bylo nezbytné podrobit výkladu pojem „zřejmost“ dne, měsíce a roku: zřejmost neznamená uvedení, tudíž zřejmost může vyplývat jak z obsahu závěti, tak z jiných okolností – například prokázání data pořízení stářím inkoustu (důkazní prostředek v rámci sporu o platnost závětí).

Není však nutné vždy vyžadovat všechny tyto tři údaje (den, měsíc a rok), neboť v řadě případů ke zjištění dřívější a pozdější závěti stačí i jen některý z údajů (například dva rozdílné roky pořízení), pokud to stačí ke zjištění poměru mezi vícero závětmi.